

UDK 368.1+336.48
Izvorni znanstveni članak
Primljeno: 04.10.1993.

Dr. SREČKO JELINIĆ,*
Pravni fakultet Osijek

NAKNADA RATNE ŠTETE I OSIGURANJE OD RATNIH RIZIKA

U predmetnom radu autor aktualizira problematiku naknade ratne štete kroz sustav osiguranja. Nije sporna društvena i gospodarska funkcija i značaj osiguranja. Slobodno se procjenjuje porast sklopljenih osiguranja u vremenu ispred nas promatrano sa stajališta interesa svih nositelja (vlasnika) imovine i njihove želje za djelotvornim sredstvom (načinom) koji će im osigurati nadomjestak za oštećenu ili uništenu imovinu uslijed ostvarenja izvanrednih događaja. Ekonomsku osnovu funkcioniranja mnogih gospodarskih djelatnosti čini mogućnost disperzije štetnih posljedica ostvarenja određenih rizika na širi krug osoba (osiguranika). Provodi se to upravo sklapanjem ugovora o osiguranju.

Brojni subjekti i unatoč sklopljenog imovinskog ili osobnog osiguranja zatekli su se u situaciji kada nisu mogli ostvariti ratom im prouzročenu štetu iako su očekivali da će je moći ostvariti s obzirom na ranije sklopljeno osiguranje.

U predmetnom radu autor upoznaje s pojmom ratnih rizika, provodi njihovo razlikovanje prema političkim rizicima, izlaže o pokrivenosti ratnih rizika sustavom osiguranja, te o ratnim i političkim rizicima u sustavu Zakona o obveznim odnosima. Posebnu pažnju posvećuje pitanju naknade štete prouzročene izvan ratnih operacija primjenom oružanih sredstava i to štete nastale uslijed eksplozivnih sredstava, a što će nas sve zasigurno pratiti i jedno vrijeme nakon stravnog prestanka vođenja ratnih operacija.

* Dr. Srećko Jelinić, redovni profesor trgovačkog prava na Pravnom fakultetu Sveučilišta J.J. Strossmayera u Osijeku.

O aktualnosti teme - ratni rizici - Politički rizici - Ratni i politički rizici u sustavu pozitivnog prava o obveznim odnosima - ZOO i ratni i politički rizici - Plovidbeni propisi, ratni i politički rizici i osiguranje - Rat kao katastrofalni rizik - Ratne štete u smislu Zakona o utvrđivanju ratne štete - Zahtjevi za naknadom "ratne štete" protiv osiguratelja u našoj sudskoj praksi - Bilješka uz primjere iz prakse - Zaključno

1. O AKTUALNOSTI TEME

Trenutak sadašnji ne treba opisivati glede rata, njegovog trajanja, ciljeva, ostvarenja punog suvereniteta na cjelokupnom državnom području Republike Hrvatske itd., a još manje pravno kvalificirati. Čime i kako se opravdava aktualnost naznačene teme rasprave o ratnim štetama i osiguranju?

Nije sporna društvena i gospodarska funkcija i značaj osiguranja. Zanimanje za pravne institute osiguranja i za osiguranje kao pravni posao sve više raste. Ponovno priznati naravni značaj prava na privatno vlasništvo (pravo od temeljnog značenja za autonomiju i za razvitak osobe - 1) aktualizira pitanje zaštite imovine u njegovoj punoći. Onaj tko nešto ima želi to primarno zadržati odnosno očuvati imovinsku supstancu. S druge strane nije sporno da je svaka imovina izložena oštećenjima ili uništenju uslijed nastupa različitih izvanjskih događanja. Vlasnik imovine zainteresiran je za moguće obeštećenje što mu ponekad omogućuje i nastavak poslovne egzistencije, ukoliko je imovinu angažirao radi obavljanja poslovne djelatnosti, ali i osiguranje dojučerašnjeg materijalnog položaja, u većoj ili manjoj mjeri.

Osiguranje predstavlja ništa drugo već poseban oblik i sredstvo disperzije rizika, s tim u svezi i snošenja šteta kada se osigurani rizici ostvare. Sudjelujući u naknadjivanju štete drugima (doprinašajući u fondove osiguranja) istovremeno se biva i potencijalnim beneficijarom osiguranja za slučaj da šteta nastane odnosnom osiguraniku ili korisniku osiguranja.

1 Papa Ivan Pavao II, Stota godina, Centesimus Annus, Enciklika, Kršćanska sadašnjost, Zagreb 1991, str. 37.

Suvremeni čovjek je izložen brojnim i raznovrsnim rizicima. Jedinstvena kategorizacija rizika² ne postoji, no globalno se može govoriti o osnovnim rizicima (rizici, koji su svojstveni određenoj stanju, djelatnosti ili za osobe), o dopunskim rizicima (oni, koji nisu uobičajeni, već ovise o nekim posebnim okolnostima) i o ratnim i političkim rizicima.

Rat na hrvatskim prostorima (biva to svugdje) imao je i ima za posljedicu materijalne i ljudske žrtve.

I dok se može govoriti o nesumnjivo pojačanom interesu za očuvanje i priskrbljivanje materijalnih vrijednosti (tumači se to i u svezi s porazom tzv. realnog socijalizma i ekonomskog sustava, koji je njemu imanentan), na našim prostorima uz osobne žrtve, pojedinac trpi i materijalne žrtve uslijed odvijanja rata. Doista se rat ne može smatrati niti osnovnim rizikom (uobičajenim, redovitim), niti dopunskim rizikom, već posebnom kategorijom rizika, koji zaslužuje i dobiva posebno mjesto u svakom sustavu osiguranja. Ratne štete mnoge preživjele tjeraju u neimaštinu i očaj. Da li sustav osiguranja, kakav se u nas na terenu provodi i tamo gdje je osiguranje provedeno, brani od zla rata pružanjem naknade štete za osobne i materijalne žrtve?

Može li se obraniti od nekih zala rata provedbom osiguranja?

Rat na našim prostorima je nametnuo temu o kojoj je riječ, ona je aktualna u nas zbog rata, jer rat je naša aktualnost.³ Ona će biti aktualnom onoliko dugo vremena koliko se i nakon stvarnog prestanka vođenja ratnih operacija ili izvršenja ratnih čina budu razmatrale i uklanjale posljedice rata. Bez postojanja i nastajanja ratnih šteta cjelokupna rasprava bi se mogla prihvatiti u zoni imaginarnog i nečeg što je aktualno i vezano za zbivanja na nekim drugim područjima, u drugim dijelovima svijeta.

2 Rizik, koji osiguratelj preuzima na sebe spada među bitne elemente ugovora o osiguranju. Koji će rizik biti pokriven, može biti određeno pozitivnim propisima ili ugovorom stranaka. Ako polica nema nikakve konkretne odredbe o rizicima, a pravila osiguranja koja se primjenjuju na osnovni ugovor sadrže više varijanti rizika, treba primijeniti onu varijantu za koju se iz svih konkretnih okolnosti može zaključiti da su je stranke imale u vidu. Bitno je ustanoviti volju stranaka. U slučaju sumnje treba primijeniti onu varijantu pokrivača rizika, koja je za osiguranika najpovoljnija. Isp. Jakaša, Branko, Pravo osiguranja, Informator, Zagreb 1972, str. 76 i sl.

3 Aktualan, (lat. actualis) zbiljski, suvremen, stvaran, važan u sadašnjem trenutku, Isp. Klaić, Bratoljub, Riječnik stranih riječi, Nakladni zavod MH, Zagreb 1980, str. 38.

2. RATNI RIZICI

Kategoriziranje ratnih rizika nije samo teoretsko pitanje, već i duboko smisleno i praktično pitanje. Naime, svi ratni rizici ne moraju biti predmetom pokrivača kroz sustav osiguranja odnosno zaključenim osiguranjem. Zanimljivo je da Institutske klauzule za osiguranje robe iz 1982. godine poznaju tri grupe ratnih rizika (pod osiguranim ratnim rizikom podrazumijevaju se štete zbog gubitka ili oštećenja nastalog zbog sljedećih događanja):

1. rat, građanski rat, revolucija, ustanak, pobuna, građanski sukob, koji nastane zbog toga ili bilo koji neprijateljski akt od jedne zaraćene sile ili protiv nje, (war, civil war, revolution, rebellion, insurrection or civil strife arising therefrom, or any hostile act by or against a belligerent power),
2. zapljena, uzapćenje, zaustavljanje, ograničenje ili zadržavanje, kao i posljedice od tih akata ili pokušaja da se oni izvrše, (capture, seizure, arrest, restraint or detainment, and the consequences thereof or any attempt thereat),
3. zaostalih mina, torpeda, bombi ili drugih napuštenih ratnih oružja (oruđa), (derelict mines, torpedoes, bombs or other derelict weapons of war).⁴

S obzirom da je rizik bitan element kod svakog osiguranja uz koji se vezuju, u prvom redu, obveze osiguratelja, ali i ugovaratelja osiguranja, jer broj i vrsta preuzetih rizika utječe na visinu dužne premije,

4 U cit. institutskoj klauzuli, istini za volju, navode se i neki drugi osigurani rizici kao npr.: gubitak ili oštećenje (broda) nastalo zbog postupaka štrajkaša, radnika otpuštenih s posla ili osoba koje sudjeluju u radničkim nemirima, nasiljima ili građanskim nemirima, postupaka terorista ili bilo koje osobe koja djeluje zlonamjerno ili s političkim motivom ili zbog konfiskacije i eksproprijacije. Svi ovi rizici, osim onih u tekstu navedenih pokriveni su ugovaranjem ove institutske klauzule, no očigledno je da se svi ne mogu smatrati ratnim rizicima. Dvojbeno je da li se u kategorizaciji ratnih rizika pod t.4. ne treba navesti i gubitak ili oštećenje, koje je nastalo kao posljedica konfiskacije ili eksproprijacije kad je i ako je ovaj čin isključivo vezan s činjenicom rata odnosno promjenom vlasti uslijed rata. Čini nam se kako bi se i ovu vrst rizika trebalo smatrati ratnim rizicima kod stanovitih pretpostavki.

Za cit. institutsku klauzulu isp. Institute War and Strikes Caluses, Hulls-Time u Pavić, Drago, Institutske klauzule pomorskog osiguranja, Croatia d.d., Zagreb 1991., str. 77.

Institutske klauzule, po svojoj prirodi, predstavljaju ništa drugo doli standardizirane ugovorne klauzule. Poglavitno se primjenjuju u pomorskom osiguranju. Standardizacija ugovornih klauzula i drugih uvjeta osiguranja provodi se u okviru udruženja britanskih kompanija za osiguranje (Institute of London Underwriters). Klauzule se objavljuju u knjizi "Reference of Book of Marine Insurance Clauses" u izdanju Witherby and Co., London.

nužno je u svakom danom primjeru sklopljenog osiguranja sagledati

1. da li je provedeno osiguranje ratnih rizika,
2. ako je provedeno osiguranje ratnih rizika da li je to učinjeno primjenom generalne klauzule, koja pokriva sve vrste ratnih rizika u smislu navedenog ili je izvršeno preuzimanje (od strane osiguratelja) samo određenih vrsta ratnih rizika.

Opći uvjeti (pravila) za osiguranje imovine ili osoba redovito isključuju rat kao osigurani rizik.⁵ U ovom kontekstu je od osobite važnosti istaći poznavanje općih uvjeta ili pravila osiguranja kao i odgovarajućih tumačenja. U svezi s netom rečenim treba uputiti na opće pravilo tumačenja iz ugovornog prava,⁶ pa i na klasično pravilo rimskog prava "in dubio contra assecuatore".

Sve vrste ratnih rizika dolaze do izražaja u našim uvjetima. Posebno je ovo točnim kada je riječ o uhićenjima (zarobljavanjima) osoba, poduzimanju imovine, štetama uslijed eksplozija od granata, zaostalih mina ili drugog napuštenog oružja i dr.

3. POLITIČKI RIZICI

Zbog lakog i mogućeg poistovjećivanja ratnih i političkih rizika (rat je uostalom samo jedno od sredstava za ostvarenje političkih ciljeva), te mogućeg podvodjenja jednog te istog događanja ili po jedan ili pod drugi pojam, upućuje se nužnim provoditi razlikovanje između ratnih i političkih rizika.

Političkim rizicima tretiraju se događaji nastali zbog akata državnih organa u mirno vrijeme, a koji imaju za posljedicu gubitak ili oštećenje osiguranog predmeta. Prema jednom gledištu političkih rizika ima

dvije vrste. Jedni su oni koji su posljedica političkih nemira kao što su npr. štrajkovi, demonstracije, pobune i sl., a u drugu grupu spadaju mjere nadležnih državnih organa kao što je npr. zabrana izvoza, zabrana ulaska broda u luku i sl.⁷

To što se u ugovaranju osiguranja provodi istovremeno osiguranje i od ratnih i od političkih rizika, ne znači i nedostatak pojmovnog razlikovanja jedne i druge vrste rizika. Naime, jasno se upućuje na klauzule za osiguranje od ratnih rizika (Institute War Clauses) i na klauzule za osiguranje od političkih rizika štrajka, pobune i građanskih nemira (Institute Strikes, Riots and Civil Commotions Clauses) pa makar se one nalazile i u sklopu istog kompleta klauzula osiguranja.⁸

Za pojam ratnog rizika bitno je da se radi o događaju koji je prouzročen ratom. Na ovaj način u pojmovno označavanje (definiranje) ratnog rizika uključuje se potreba određenja pojma rat.⁹ Bez obzira što će se u pravilu raditi o istoj pravnoj posljedici primjenom iste klauzule osiguranja za slučaj da li se radilo o ratu, građanskom ratu, revoluciji, pobuni i sl. smatramo nužnim uvijek i u svakom primjeru jasno pravno kvalificirati svaki životni događaj, a tek potom za nj vezivati predviđene pravne posljedice.

Pojam rata nužno vežemo uz vođenje ratnih operacija. Ako neka šteta nije posljedicom ratne operacije kao sustava aktivnosti primjenom oružane sile radi postizavanja određenog ratnog (vojnog) cilja, tada se ne može govoriti niti o ostvarenju ratnog rizika u užem značenju ovog pojma iako ovakvom gledištu ne koincidira uvijek i sudska praksa (isp. dio pod 7 ovog rada). Zanimljivo je da se u tumačenju i iznalaženju uzročne veze između ratne operacije i štete može pristupiti s aspekta bližeg i daljeg uzroka (causa proxima i causa remota). Tako se npr. susreće stajalište prema kojem nema uzročne veze između štete nastale uslijed za-

5 Tako npr. isp. Uvjete za osiguranje automobilske kaska, Croatia, osiguranje d.d., Zagreb 1992. str. 15. Pod isključenim obvezama osiguratelja, članak 19, u t.15 navodi da osiguratelj nije u obvezi naknaditi štetu i troškove koji su nastali uslijed rata, neprijateljstava ili ratu sličnih radnji, građanskog rata, revolucije, pobune, ustanka ili građanskih nemira koji nastanu iz takvih događaja, mina, torpeda, bombi ili drugih ratnih oružja, zarobljavanja, zapljene, uzapćenja, ograničenja ili zadržavanja i posljedica tih događaja ili pokušaja da se izvrše, sabotaže ili terorizma počinjenog iz političkih pobuda.....Zanimljivo je da je prethodna verzija Pravila za osiguranje automobilske kaska (Zagreb, 1. svibnja 1991. g) u članku o isključenim obvezama osiguratelja, a glede šteta uslijed ratnih operacija, sadržavala daleko jednostavniju odredbu na način da je propisivala - osiguratelj nije dužan naknaditi štetu ako je nastala zbog ratnih operacija i pobuna. Tekst institutskih klauzula, čini se, inspirativno je djelovao na najjačeg osiguratelja u nas u pravcu reformulacije pravila osiguranja odnosno ugovaranja ili isključenja ratnih rizika.

6 Isp. čl. 99 st. 1. Zakona o obveznim odnosima.

7 Jakaša, Branko, Udžbenik plovidbenog prava, II izd., Narodne novine, Zagreb 1983, str. 408.

8 Isp. npr. Reference Book of Marine Insurance Clauses, 56th Edition, 1984, Witherby and Co. Ltd., London, 1984.

9 U teoriji međunarodnog (javnog) prava upućuje se tradicionalno označavanje rata kao "publicorum armorum iusta contentio" (Gentilis) odnosno kao na borbu, koja se vodi između država (Drotius - rat je "status per vim certantium"). Suvremeno poimanje rata ide za tim da se ratom tretira svaka vrsta oružanog sukoba. Smatra se da danas ima mnogo više oružanih sukoba, koji u stvarnosti i nisu označeni ratom, a osim toga da su i granice između takvih sukoba i rata u tradicionalnom značenju oružane borbe izbljebile. Za postojanje rata potrebna je namjera ratovanja, tj. vršenje ratnih čina i to barem s jedne strane. Formalna objava rata nije nužna. O svemu det. isp. Andrassy, Juraj, Međunarodno pravo, V izd., Zagreb 1971, str. 524 i sl.

mračivanja po naredbi vojnih vlasti, a koja naredba je izdana kao posljedica ratnog stanja i za vrijeme ratnog stanja i ratnih operacija i pri čemu je šteta nastala upravo zbog zamračivanja. Naime, smatra se da se u ovakvim slučajevima ne radi o realizaciji ratnog rizika. Jednako tako neće se raditi o realizaciji ratnog rizika za slučaj štete nastale zbog eksplozije bombe zaostale iz rata i sl.¹⁰

Procesno pravno je pitanje koja od parničnih stranaka mora i što mora dokazivati u parničnom postupku za ostvarivanje prava (na naknadu štete) iz osiguranja. Tužitelj (korisnik prava iz osiguranja) nesumnjivo mora dokazati realizaciju svih predviđenih pretpostavki za ostvarivanje njegovog prava, a one se, u prvom redu odnose na predočavanje dokaza o ostvarenju osiguranog rizika, tj. da je šteta nastupila zbog nastupanja nekog od događaja (rizika) pokrivenog osiguranjem. Riječ je, dakako, o standardnim oblicima ugovaranja osiguranja. Tuženik (osiguravajuće društvo), pak, mora dokazati osnov za isključenje njegove odgovornosti.

4. RATNI I POLITIČKI RIZICI U SUSTAVU POZITIVNOG PRAVA O OBEZNMIM ODNOSIMA

Obvezni odnosi za područja prava osiguranja imovine i osoba izvorište pravnih normi nesumnjivo nalaze u pozitivnim zakonskim i podzakonskim propisima.¹¹

Zakon (i podzakonski pravni propisi) je nesumnjivo izuzetno važan izvor za pravne odnose iz osiguranja, posebno ako se ima u vidu da su norme za osiguranje u pravilu specifične i da se već samim tim izdvajaju iz sklopa općih normi. No, sama činjenica njihovog postojanja u pozitivnim pravnim propisima ne isključuje potrebu primjene supsidijarnih pravnih izvora za ona pitanja koja nisu regulirana zakonom. Kako su većina normi iz osiguranja dispozitivne prirode presudno značenje, za područje osiguranja, ima i autonomno formulirana pravna regulativa. U auto-

10 V. Blagojević-Krutić, Komenatar ZOO, 1980, str. 503.

11 Tako npr. isp. Zakon o osiguranju imovine i osoba (NN, 53/77-752, 10/86-151), Zakon o osnovama sistema osiguranja imovine i osoba (NN, 53/91-1520), Zakon o obveznim odnosima (Sl. list SFRJ, 29/78-1181, NN, 53/91-1543), Zakon o pomorskoj i unutrašnjoj plovidbi (Sl. list SFRJ, 27/77-885 i sl., NN, 43/91-1518) itd. U svezi s posljednje cit. zakonom, u ovom trenutku, vrijedno je uputiti na donošenje novog propisa - Pomorskog zakonika, a koji za razliku od zakona iz 1977 godine kodificira samo pomorsko plovidbeno pravo, dok je unutrašnje plovidbeno pravo predmetom regulacije posebnim zakonom. Novim pomorskim zakonikom uređuju se i neka druga pitanja, koja nisu ranije bila obuhvaćena Zakonom o pomorskoj i unutrašnjoj plovidbi (npr. brojna pitanja javnopravnog karaktera).

nomno pravo osiguranja (a posebno to vrijedi za pomorsko osiguranje) ubrajamo autonomno trgovačko pravo - općenito, običaje, opće uvjete poslovanja, ugovorne klauzule i termine.¹² Na ovom mjestu nećemo govoriti o uvjetima osiguranja kao općim uvjetima poslovanja osiguratelja, o sukladnosti općih uvjeta kogentnim normama, posljedicama nesukladnosti, izmjenama uvjeta osiguranja itd, jer to izlazi izvan kruga zadanog podnaslova.

4.1. ZOO I RATNI I POLITIČKI RIZICI

Bez obzira na činjenicu što se može (i treba) govoriti o izmjeni i dopunama Zakona o obveznim odnosima iz 1978. godine, o potrebi njegove zamjene suvremenijim i sustavnijim propisom, iako njegovo donošenje ne seže u daleku prošlost, dapače vrlo blisku, neprijepornom je činjenicom njegova egzistentnost i obvezatnost primjene kada su za to ostvarene pretpostavke.

Obveza osiguranika na isplatu naknade iz osiguranja odnosno osigurane svote nastaje samo ako se dogodi događaj koji predstavlja osigurani slučaj.¹³

U čl. 899 ZOO provodi se isključenje nekih osiguranja, točnije isključenje primjene odredbi ZOO koje se odnose na osiguranje. Propisuje se - odredbe glave ZOO o osiguranju neće se primjenjivati na plovidbeno osiguranje, a ni na druga osiguranja na koja se primjenjuju pravila o plovidbenom osiguranju.

Isključenje nekih osiguranja ne treba miješati s ograničenjem osiguranih rizika odnosno s isključenim rizicima, a kako su isti predviđeni istim Zakonom o obveznim odnosima. Naime, u čl. 931 ZOO propisuje se da osiguratelj nije dužan naknaditi štete uzrokovane ratnim operacijama ili pobunama, osim ako je drukčije ugovoreno (riječ je odredbi koja se odnosi na osiguranje imovine), dok se u čl. 952 govori o ratnim operacijama kao isključenom riziku i propisuje - Ako je smrt osiguranika uzrokovana ratnim operacijama, osiguratelj, ako što drugo nije ugovoreno, nije dužan isplatiti korisniku osiguranu svotu, ali je dužan isplatiti mu matematičku rezervu iz ugovora (riječ je o odredbi koja se odnosi na osiguranje osoba).

Upućuje se na nedosljednost izraženu u Zakonu o obveznim odnosima. Cilj jedne i druge odredbe (čl. 931 i 952) je bio identičan - da se među štetama

12 Tako, Pavić, D., Pomorsko osiguranje, str. 35.

13 Za pojam osiguranog slučaja isp. čl. 898. st.1. ZOO - osigurani slučaj = događaj s obzirom na koji se sklapa osiguranje. Mora biti budući, neizvjestan i nezavisan od isključive volje ugovaratelja.

isključenim iz osiguranja uvrste i štete nastale zbog ratnih rizika tj. ratnih operacija, no na jednom mjestu je riječ o ratnim operacijama i pobunama i o tzv. ograničenju osiguranih rizika iako se ne radi ni o kakvom ograničenju, već o isključenju (isp. čl. 931 ZOO), dok je na drugom mjestu riječ samo o šteti uzrokovanoj ratnom operacijom pri čemu se ratna operacija kvalificira kao isključeni rizik, tj. kao rizik koji nije pokriven osiguranjem (isp. čl. 952 ZOO). Formulaciju iz čl. 952 ZOO smatramo ispravnijom. I još nešto - s obzirom da se u čl. 952 ZOO kao isključeni rizik navodi samo - ratna operacija - proizlazi da bi u slučaju uzrokovanja smrti osiguranika uslijed pobune osiguratelj bio dužan isplatiti korisniku osiguranu svotu.

Kako je to i u cit. zakonskim normama određeno moguće je da stranke u ugovoru o osiguranju ugovore i drukčije tj. da ugovore obvezu osiguratelja za naknadu štete bez obzira na zakonska određenja. Riječ je, dakle, o klasičnoj dispozitivnoj odredbi iz zakona, koja se primjenjuje ako stranke drukčije ne odrede.

Cit. zakonske odredbe (odvojeno se tretira osiguranje imovine od osiguranja osoba) nisu i dostatne. Točno je da one doprinose isključenju odgovornosti za štete uzrokovane ratnim operacijama (i pobunama kod osiguranja imovine), no samim tim one ne provode i isključenje od odgovornosti za štete koje su nastale od brojnih drugih oblika/vrsta ratnih rizika. U svakom slučaju može se postaviti pitanje širine obuhvata pojma ratna operacija o čemu će trebati sačekati deciderana izjašnjenja sudske prakse. Djelomično ona su dana i u ovom radu pod t. 7. Dvojbe je moguće ukloniti općim uvjetima osiguranja, a koje su svojim odrednicama daleko jasnije no što je jedan dispozitivni propis kao što je Zakon o obveznim odnosima.

Politički rizici kao takovi nisu posebno predviđeni u dijelu Zakona (o obveznim odnosima), koji se odnosi na osiguranje. Posebno nije provedeno isključenje rizika nastupa štete uslijed štrajka, građanskih nemira, radničkih nemira, postupaka terorista. Zakon se s rečenim oblicima političkih rizika ne bavi. Prepušteno je to za reguliranje u općim uvjetima osiguratelja. Na ovom mjestu uputnim je podsjetiti na odredbe ZOO o tzv. posebnim slučajevima odgovornosti odnosno o odgovornosti za štetu uslijed terorističkih akata, javnih demonstracija ili manifestacija, no riječ je o pitanju, koje je odvojeno od materije osiguranja.¹⁴

¹⁴ Za odgovornost uslijed terorističkih akata, javnih demonstracija ili manifestacija isp. čl. 180 Zakona o obveznim odnosima.

4.2. PLOVIDBENI PROPISI, RATNI I POLITIČKI RIZICI I OSIGURANJE

U plovdbi, a posebno u pomorstvu, uloga osiguranja je neizmjerana. Nije stoga čudnim što su brojni pravni instituti osiguranja nastali i razvili se upravo u okviru pomorskog osiguranja. Time se još jednim potvrđuje njegova univerzalna vrijednost, ujedno i obveza i nužnost stalnog praćenja pomorskog osiguranja i njegovog općeg doprinosa odvijanju gospodarskih aktivnosti.¹⁵

Zakon o pomorskoj i unutrašnjoj plovidbi iz 1977 godine materiju pomorskog osiguranja obrađuje u posebnom dijelu Zakonika (Glava IV - Ugovor o plovidbenom osiguranju - čl. 689 i sl.¹⁶ Zanimljivo je da ZOPIUP ne daje definiciju pojma plovidbenog osiguranja osim što navodi na koje se sve predmete osiguranja primjenjuju njegove odredbe o osiguranju. Plovidbeno osiguranje se odnosi na:

1. osiguranje broda, njegovih strojeva, uređaja, opreme i zaliha te robe i drugih stvari koje se prevoze brodom ili se na njemu nalaze,
2. osiguranje vozarine, prevoznine, troškova osiguranja, troškova opremanja broda, troškova zajedničke avarije, nagradu za spašavanje, očekivani dobitak, proviziju, plaće posade, založna i ostala prava i materijalne koristi koje postoje ili se opravdano mogu očekivati u svezi s plovidbom ili prijevozom robe brodom, a mogu se procijeniti u novcu,
3. osiguranje odgovornosti za štete nanešene trećim osobama u svezi s pravom raspolaganja ili s iskorištavanjem broda i drugih stvari navedenih u točki 1.

Ako drukčije nije ugovoreno, iz osiguranja su isključene štete nastale, posredno ili neposredno zbog (između ostalog) ratnih i političkih rizika (isp. čl. 713. st.2.t...3. ZOPIUP). Značajnim je uputiti kako niti ovaj zakon ne daje definiciju ratnih i političkih rizika.

Prijedlog Pomorskog zakonika (prijedlog Zakona br. 203, Zagreb, srpanj 1993) također donosi posebnu glavu o ugovoru o pomorskom osiguranju (dio osmi, glava IV, čl. 697-760). I novi zakonski tekst sadrži

¹⁵ Pavić, D., Pomorsko osiguranje, str. 5.

¹⁶ Ove odredbe ne treba ni na koji način povezivati s drugim odredbama o "osiguranju" iz istog zakonika, kao npr. s odredbama o izvršenju i osiguranju na brodovima (čl. 867 I sl) ili s odredbama o osiguranju osnivanjem založnog prava i dr (čl. 966 i sl), jer identičnost upotrijebljene riječi (osiguranje) ne znači i identičnost predmeta pravnog obuhvata.

rješenja o materiji pomorskog osiguranja, koja u najvećem dijelu odgovaraju rješenjima iz (prethodnog) Zakona iz 1987. godine.

Glede osiguranja ratnih i političkih rizika zakonske odredbe su značajnije stilski uređene bez da je došlo do bitnih promjena. Tako se u čl. 717 st.2. određuje - ugovorom o osiguranju mogu se pokriti i drugi rizici (osim plovidbene nezgode, elementarne nepogode, eksplozije, požara i razbojništva), kojima je osigurani predmet izložen za trajanja osiguranja, kao što su: krađa i neisporuka, manipulativni rizici, kopneni i transportni rizici, ratni i politički rizici itd.

S druge strane u čl. 721 se izričito propisuje da su iz osiguranja ISKLJUČENE ŠTETE, ako drugačije nije određeno, a koje su posredno ili neposredno nastale (inter alia) uslijed nastupanja ratnih i političkih rizika.

Ratni i politički rizici u svemu dijele istu sudbinu. Zakonom nije predviđeno njihovo pokrivanje. Da li će u konkretnom slučaju doista biti i obuhvaćeni ovisi o samim ugovornim stranama. Članak 717 i 721 (prijedloga) Pomorskog zakonika nisu u protuslovlju. Jasnoća je postignuta - RATNI I POLITIČKI RIZICI, U PRAVILU, NISU POKRIVENI OSIGURANJEM BRODA, VOZARINE, ROBE ILI ODGOVORNOSTI, NO MOGUĆE JE ISTO UGOVORITI (nije isključeno).

U svezi s provedbom osiguranja od ratnih i političkih rizika glede plovidbe na moru (plovidbeno osiguranje) treba upozoriti na praktičku teškoću razdvajanja pokrića pomorskih od ratnih rizika, naime da li se nastalu štetu mora pripisati ratnim ili političkim rizicima. Razlučenje između ratnih i pomorskih rizika, prema Ripertu (G. Ripert, Droit maritime, Paris, 1959) može se provesti prema sljedećem kriteriju - da bi se šteta pripisala ratnom riziku među uzrocima što su je izazvali mora biti ratni čin, samo postojanje ratnih okolnosti koje plovidbu otežavaju nije dovoljno.¹⁷

Čini nam se kako je izloženi kriterij diferenciranja ratnih od drugih rizika moguć i ne samo onda kada se radi o pomorskom osiguranju i o razlučivanju od pomorskih rizika. S obzirom da u ovom radu nije riječ o osiguranju ratnih i političkih rizika u pomorskom kasku i u pomorskom kargu, razumljivo je što o ovim pitanjima nedostaje daljnja eksplicacija glede ove materije s obzirom na ratne i političke rizike.

5. RAT KAO KATASTROFALNI RIZIK

I bez predočavanja brojčanih pokazatelja o ratnim štetama prouzročenima Hrvatskoj, njezinoj imovini, imovini njezinih građana i hrvatskim građanima (državljanima) neprijeporna je kvalifikacija ovovremenog rata kao katastrofalnog događanja. Nije riječ samo o stvarnim štetama već i drugim oblicima štete od kojih su neke neprocjenjive. Upravo u navedenom treba tražiti objašnjenje činjenice što u okviru domaćeg osiguranja redovito nisu pokriveno štete uslijed ratnih (i političkih) rizika. Poseban je slučaj kada domaći osiguratelji ugovaraju osiguranja u međunarodnom kopnenom, zračnom i pomorskom prijevozu od ratnih i političkih rizika. no ovo samo za slučaj kada se radi o hrvatskom interesu. Preuzimanje ovih osiguranja moguće je podjelom i prijenosom rizika na druge osiguratelje putem ugovora o reosiguranju. Međutim, visoke premije osiguranja, koje bi jedine podnijele disperziju ratnog rizika samo na unutrašnjem (hrvatskom) prostoru, jer jedino one bi omogućile stvaranje takvih fondova osiguranja iz kojih bi se mogle isplaćivati štete brojnim subjektima, koji su štete pretrpjeli uslijed ratnih i političkih rizika, u sadašnjem trenutku nisu ekonomski prihvatljive. One bi prije dovele do "gušenja" osiguranja i prestanka njegovog ugovaranja.

6. RATNE ŠTETE U SMISLU ZAKONA O UTVRĐIVANJU RATNE ŠTETE

Suočena s odvijanjem rata na vlastitom državnom prostoru, s tim u svezi i sa svakodnevnim nastajanjem i uvećavanjem ratnih šteta, država Hrvatska je bila primorana organizirano pristupiti utvrđivanju i popisu ratne štete. Nije se radilo o pukom larpurlartističkom pristupu (od fran. l, ar pour l'art, doslovno - umjetnost radi umjetnosti, besmisleno činjenje nečega), čiji je cilj bio utvrđivanje ratne štete nastale Republici Hrvatskoj i njezinim fizičkim i pravnim osobama, a u svezi s neprijateljstvima i ratnim operacijama koje se vode protiv nje, već o duboko smišljenom koraku usmjerenom prema evidentiranju ratne štete, njezinom vrijednosnom iskazivanju, ali i prikupljanje dokaza o nastaloj šteti, sve kako bi se, u tom opsežnom poslu, prikupljeni podaci, u danom trenutku, mogli izložiti i biti osnovom za ostvarivanje legitimnih zahtjeva svih oštećenih, prvenstveno za naknadom štete, ali i u cilju dokazivanja prirode i svrhe rata, koji je vođen ili se još uvijek vodi na našim prostorima. Dakako, radi se o samo jednom aspektu suvremenog rata.

¹⁷ Prema: Kružičević, Marin, Osiguranje ratnih i političkih rizika u pomorskom kasku, Savjetovanje o osiguranju pomorskog kaska, Split, 1984, Šapirografirano, str. 189.

Htijenje za ostvarenjem i osiguranjem organiziranog utvrđivanja ratne štete zakonski je usmjereno donošenjem Zakona o utvrđivanju ratne štete.¹⁸ U članku 1. cit. zakona propisuje se: U svrhu utvrđivanja ratne štete nastale Republici Hrvatskoj, njenim fizičkim i pravnim osobama, a u svezi neprijateljstava te ratnih operacija, koje se protiv nje vođe, računajući od 15. kolovoza 1990. godine do njihova prestanka, određuje se osnivanje i djelatnost Republičke, općinskih i posebnih komisija za popis i procjenu ratne štete. U članku 2. istog Zakona određuje se da se ratnom štetom u smislu zakona smatra (svaka) imovinska i neimovinska, posredna i neposredna šteta, a naročito:

1. šteta učinjena tjelesnom integritetu, životu i zdravlju ljudi, slobodi i časti,
2. imovini (pokretnoj i nepokretnoj), ratni rashodi, gubitak nacionalnog dohotka, gubitak nacionalnog bogatstva, šteta po okoliš i sve druge vrste šteta.

I dok se u st.1. čl. 2 određuju vrste ratnih šteta s obzirom na objekt, u stavku 2 se daje kvalifikacija ratne štete s aspekta štetnika, tj. subjekta koji je štetu nanio. Tako se ratnom štetom, u smislu Zakona o utvrđivanju ratne štete smatra šteta učinjena od neprijatelja, ilegalnih skupina, legalnih tijela Republike Hrvatske, kao i saveznika navedenih skupina i tijela, ukoliko je posredno ili neposredno nastala u vrijeme navedeno u čl. 1 Zakona, tj. računajući od 15. kolovoza 1990. godine.

Cit. Zakon prvenstveno treba tumačiti u onom kontekstu i u svjetlu onih razloga zbog kojih je i donešen. Egzemplifikativnim nabranjem, tj. nabranjem primjerice, Zakon je nastojao obuhvatiti sve vrste ugro/enih dobara kojima šteta može biti nanijeta, no istovremeno je dodana i rezidualna kategorija kojom su obuhvaćene sve štete. Kriterij vremena nastanka štete proglašen je nezaobilaznim uvjetom da bi se neka šteta smatrala ratnom (!!!). S tim u svezi izražavamo gledište kako nije opravdano ratnim štetama smatrati samo one štete koje su nastale u točno određenom vremenskom razdoblju, to tim više jer je svako određivanje početka i kraja nekog vremena u pravilu arbitrarne prirode. Navodjenje ovog datuma u Zakonu o utvrđivanju ratne štete nema za cilj službeno označavanje nastanka ratnog stanja, već je dano samo radi utvrđivanja datuma od kojeg ovlaštene Komisije prate i popisuju nastale štete. (Ratne) štete nasatala

prije ovog datuma nisu podložne popisu i procjeni, ali to ne znači da one ne mogu biti ratnima.¹⁹ To je ono što se želi naglasiti, jer ne zaboravimo cit. Zakon je donešen u svrhe utvrđivanja ratne štete. U tom smislu i sam Zakon je jasan, jer u čl. 2 dva puta (opetovano) kazuje kako se definicija ratne štete daje u smislu cit. Zakona, dakle ne i drugih propisa, a posebno ne u smislu Zakona o obveznim odnosima, općih uvjeta poslovanja ili klauzula ugovora o osiguranju. Dvojbeno je pozivanje na ovaj zakon, a u postupcima radi ostvarivanja prava na naknadu štete i određivanja pojma ratne štete bez obzira da li ovo pozivanje u konkretnom primjeru pogoduje tužitelju ili tuženiku.

7. ZAHTJEVI ZA NAKNADOM RATNE ŠTETE PROTIV OSIGURATELJA U NAŠOJ SUDSKOJ PRAKSI

Ponovljeno se podsjeća na odredbu iz članka 931. Zakona o obveznim odnosima i odgovarajuće odredbe iz općih uvjeta osiguranja prema kojoj osiguratelj nije dužan naknaditi štete uzrokovane ratnim operacijama ili pobunama, osim ako je drugačije ugovoreno. Osiguratelj je dužan dokazati da je šteta uzrokovana nekim od tih događaja. U čl. 952 ZOO propisuje se - ako je smrt osiguranika (dakle, riječ je o osiguranju osoba), uzrokovana ratnim operacijama osiguratelj nije dužan isplatiti korisniku osiguranu svotu, ali mu je dužan isplatiti matematičku rezervu iz ugovora. Kod osiguranja osoba isključeni su ratni rizici, a kod osiguranja imovine i ratni rizici i rizik izbijanja pobune.

Dosadašnji sudski judikati upućuju na različitost stajališta. Kako se radi o zanimljivim stajalištima, bez obzira što se u sadašnjem trenutku, još uvijek, ne može govoriti o definitivno utvrđenim sudskim stajalištima, koji bi, zahvaljujući autoritetu donositelja (kada je riječ o najvišoj ili višim sudskim instancama) mogli poslužiti kao neformalni pravni izvor, vrijedi ih izložiti, pa i u svezi s iznijetim argumentima i stajalištima stranaka.

Predmet br. 1. U predmetu P-2126/92 tužiteljem je poduzeće, a tuženik osiguravajuće društvo. Nek-

19 V. Jelinić, Srećko, O naknadi štete prouzročene ratnim operacijama, Zakonitost, časopis za pravnu teoriju i praksu, br. 10, Zagreb, 1992, str. 1345.

20 Sudskoj praksi se ne može dati ono značenje, koje ona ima u zemljama gdje postoji precedentsno pravo. Odluke viših sudova formalno ne obavezuju niže sudove, ali stvarno je neizbježno da niži sudovi o nima vođe računa iz različitih razloga. Isp. Goldštajn, Aleksandar, Trgovačko ugovorno pravo, međunarodno i komparativno, Narodne novine, Zagreb 1991, str. 168.

18 Isp. Zakon o utvrđivanju ratne štete, Narodne novine br. 61 od 19. studenoga 1991. godine.

retnine u vlasništvu tužitelja su bile oštećene ili uništene uslijed eksplozije, ali ne od neprijateljske djelatnosti, prema tvrdnji tužitelja. Šteta se dogodila u listopadu 1991. Kako su predmetne nekretnine bile osigurane kod tuženika, to tužitelj zahtijeva naknadu pričinjene mu štete. I-st. sud (Okružni privredni sud u Splitu) je usvojio tužbeni zahtjev (presuda od 24.09.1992). Pri odlučivanju sud je posebno utvrđivao ugovorene uvjete osiguranja, koji su bili važeći u trenutku sklapanja ugovora o osiguranju. Naime, tuženik je 25. srpnja 1991. godine izmjenio opće uvjete za osiguranje imovine. Prema uvjetima osiguranja važećima u vrijeme zaključenja ugovora o osiguranju, odgovornost osiguratelja je bila isključena za štete koje su nastale uslijed ratnih operacija ili pobuna, osim ako je drukčije ugovoreno. U izmjenjenim uvjetima osiguranja (s primjenom od 1. kolovoza 1991 godine) stajalo je - osiguratelj nije obvezan isplatiti naknadu štete ako je ona prouzročena ratom, neprijateljstvima ili u ratu sličnim radnjama, građanskim ratom, revolucijom, ustankom, nemirima koji nastanu iz takvih događaja, minama torpedima, bombama... detonacijom eksploziva, ako osoba koja to radi djeluje zlonamjerno ili iz političkih pobuda, građanskim nemirima, nasiljima i drugim sličnim događajima. Prema stajalištu I-st. suda izmjenom uvjeta osiguranja detaljno je opisano što se smatra štetom nastalom ratnim operacijama i pobunama, a za koju štetu je osiguratelj oslobođen od odgovornosti.

Prema novim uvjetima osiguranja, smatra I-st. sud, osiguratelj ne bi bio odgovoran za nastalu štetu. Opći uvjeti koji su vrijedili u vrijeme zaključenja ugovora predstavljaju sadržaj ugovora: Po sklopljenom osiguranju odnosno tada važećim uvjetima iz osiguranja isključena je samo šteta nastala ratnim operacijama i pobunama. Kako u vrijeme kada je nastala šteta, prema stajalištu suda, nije bilo ratnih operacija niti je bilo pobuna bilo kakve vrste između predmetne štete i ratnih operacija nema nikakve uzročne veze. U pitanju je šteta nastala kriminalnim ponašanjem jedne ili više osoba, koja je mogla nastati i 10 godina ranije. Sud ustvrđuje kako je tuženik bio svjestan promijenjenih prilika izbijanjem rata te da je zato i izmijenio svoje uvjete osiguranja. Po sudu upravo ta izmjena uvjeta osiguranja ilustrira da su osigurateljevi navod neosnovani. Zaključno sud ističe kako je osiguratelj dužan dokazati da je šteta nastala uslijed ratnih operacija i pobuna, koji isključuju njegovu odgovornost. Nije dovoljno negiranje odgovornosti bez nudjenja dokaza na okolnost da se radi o slučaju koji isključuje njegovu odgovornost.

Privredni sud Hrvatske, rješavajući o žalbi tuženika (osiguratelja) odbio je žalbu kao neosnovanu i potvrdio I-st. presudu (br. PŽ-261/93-2 od 1.06.1993). Prema stajalištu II-st. suda - teret dokaza u pogledu isključenja odgovornosti odnosno prouzrokovanja šteta ratnim operacijama ili pobunama leži na tuženiku, tj. osiguratelju, a tuženik ničim nije dokazao da bi šteta bila prouzročena ratnim operacijama ili pobunama. Na predmetni ugovor ne primjenjuju se kasniji uvjeti osiguranja.

Tuženik je uložio reviziju (22.07.1993). Odluka Vrhovnog suda Hrvatske, prema saznanju, u trenutku pisanja ovog rada, još nije donijeta. Tuženik ističe svoje uvjerenje kako se u konkretnom slučaju radi o ratnoj šteti, jer da sve činjenice na to upućuju, te da je stoga pogrešno primjenjeno materijalno pravo.

Primjer br. 2. - Tužitelji ustaju s tužbom protiv osiguratelja sa zahtjevom za naknadu štete. Šteta se dogodila 9.10.1991.g. kada je ostavitelj tužitelja upravljajući svojim automobilom prešao preko mine postavljene na kolniku uslijed čega je došlo do eksplozije i smrti samog vozača. Tužitelji ustvrđuju da je bilo isključeno osiguranje za štete počinjene trećim osobama po tzv. proširenom obveznom osiguranju, a da su tužitelji upravo te tzv. treće osobe, kojima pripada naknada štete. I-st. sud (Općinski sud u Zadru, P-359/92, presuda od 3. 12.1992) odbio je tužbeni zahtjev s obrazloženjem da je šteta u neposrednoj uzročnoj vezi s vođenjem rata i ratnim operacijama na području gdje je štetni događaj i nastao. Prema čl. 931.st.1 ZOO osiguratelj nije dužan naknaditi štete uzrokovane ratnim operacijama ili pobunama.

Protiv I-st. presude tužitelj je uložio žalbu tvrdeći kako do nastanka štete nije došlo uslijed ratnih operacija ili pobuna u smislu odredbe iz čl. 931 ZOO. Žalba je od 24.03.1993. Nije poznato da li je donesena II-st. odluka.

Primjer br. 3. Tužitelj traži naknadu štete koja mu je pričinjena ubacivanjem eksploziva od strane nepoznate osobe u njegov ugostiteljski objekt uslijed čega je u objektu nastala velika šteta. I-st. sud (Općinski sud u Zadr - br. P-606/92, presuda od 13.10.1992.g) je usvojio tužbeni zahtjev i obvezao osiguratelja na naknadu štete. Istini za volju donesena je samo međupresuda, kojom je odlučeno jedino o osnovi tužbenog zahtjeva u smislu čl. 330 Zakona o parničnom postupku. Osiguratelj smatra da se radi o ratnoj šteti za naknadu koje nije odgovoran. Nasuprot tomu tužitelj smatra da ono što je njemu pričinjeno nema nikakve veze s ratom niti s ratnim razaranjima i da ne odskače

od bilo kakvog mirnodopskog razbojništva. Sud ističe kako se tuženik poziva na općepoznate činjenice ratnog stanja i oružane pobune te da prije rata takvih događaja nije bilo. No, sud ističe i to da se ne može prihvatiti samo ovako navedena tvrdnja da je šteta nastala uslijed ratnih događanja, odnosno da se radi o ratnoj šteti. U tom pravcu treba ponuditi i dokaze. Kako je tužitelj s tuženikom sklopio ugovor o osiguranju od opasnosti provalne kradje i razbojstva, od požara i nekih drugih opasnosti i loma stakla, a da je šteta nastala upravo uslijed osiguranih rizika ubacivanjem eksploziva, sud smatra da je tuženik odgovoran za štetu. 23. lipnja 1993. g. protiv I-st. presude uložena je žalba II-st. sudu. Očekuje se donošenje II-st. odluke.

Primjer br. 4. Tužitelj je poduzeće, koje se bavi uzgojem i prodajom cvijeća. Između ostalog sklopio je i osiguranje svoje imovine, kioska za cvijeće. 30. prosinca 1992. g. kiosk je uništen uslijed ubacivanja ručne bombe u kiosk. Okružni privredni sud u Varaždinu (presuda br. P-745/93-6, od 6. 07. 1993. g.) je odbio tužbeni zahtjev za naknadom štete smatrajući da se u konkretnom slučaju radi o šteti počinjenoj iz zle namjere da se drugome pričinii šteta te da se može primjeniti odredba iz čl. 931 ZOO. Nije poznato da li je uložena žalba tužitelja, te da li je donesena II-st. odluka.

Primjer br. 5. Tužitelj je kod tuženika (osiguravajuće društvo) proveo osiguranje svoje trgovine mješovitom robom od požara, loma stakla, provalnih kradja i razbojništva. Dana 7.9.1991. u trgovinu je nepoznata osoba ubacila eksplozivnu napravu uslijed čega je uništen veći dio trgovine. Tuženik ne osporava da je sklopljeno osiguranje, no poziva se na primjenu odredbe iz čl. 931 ZOO, koja isključuje njegovu odgovornost. Tužitelj ustvrđuje i dokazuje da se u mjestu nastanka štete i u vrijeme nastanka štete "normalno radilo", da nisu oglašavane uzbune niti je bilo provedeno zamaćivanje. Odbijajući tužbeni zahtjev Sud se poziva na Zakon o utvrđivanju ratne štete i na Uredbu o osnivanju i radu Komisija za popis i procjenu ratne štete u kojima je dan pojam ratne štete. Upućuje i na odredbu iz čl. 931 ZOO: Tužitelj je uložio žalbu (isp. presudu Općinskog suda u Kutini, br. P-429/92 od 15. 12. 1992.). Nije poznato da li je II-st. odluka donešena: Žalba je uložena 2.07.1993. g.

Primjer br. 6. Odlukom Općinskog suda u Rijeci (br. P-280/92 od 17.04.1992) također je donesena međupresuda. Odlučeno je da je tuženik - osiguravajuće društvo dužno naknaditi štetu, koja je nastala oštećenjem kioska od ubacivanja eksplozivne naprave u nj. Tuženik - osiguravajuće društvo je i u ovom

predmetu istaklo kako je šteta uzrokovana ratnim operacijama; a kako one nisu pokrivena osiguranjem. stav je I-st. suda kako je općepoznato i notorno kako takve operacije na području grada Rijeke nisu vodjene osim u jednoj prilici, a uslijed čega sporna šteta sasvim sigurno nije nastala. Takodjer nije bilo riječi ni o kakvoj pobuni kao uzroku štete. Podmetač eksplozivne naprave nije pronađen. Stoga, po mišljenju suda, nije niti poznato o kakvoj bi se eventualnoj pobuni moglo raditi. Sud se u obrazloženju presude osvrće i na izmjenjene uvjete osiguranja s primjenom od 15. 08. 1991. g. (šteta se dogodila 17. 12. 1991) navodeći kako isti značajno pojašnjavaju i konkretiziraju situacije u kojima tuženik ne odgovara za uzrokovanu štetu te da je sporno da li bi tuženik odgovarao da se mogu primijeniti ovi (naknadno doneseni) opći uvjeti. Na žalbu tužene (osiguravajućeg društva) Okružni sud u Rijeci (br. GŽ-1326/92 od 2.06. 1993) odbio je žalbu osiguravajućeg društva i potvrdio I-st. međupresudu. Takodjer smatra da se ne radi o šteti uzrokovanj ratnim operacijama ili pobunama istovremeno ustvrđujući da je na osiguravajućem društvu teret dokaza da je do štete došlo uslijed ovih uzroka. Osiguravajuće društvo se, po stavu suda, neosnovano poziva na izmjenjene uvjete osiguranja, jer oni još nisu bili donešeni u vrijeme nastanka štete i sklapanja ugovora o osiguranju. Zanimljivo je navodjenje tuženika - osiguravajućeg društva iz žalbe glede ocjene da li je područje Rijeke bilo zahvaćeno ratnim operacijama. Po stajalištu tuženika - budući da je cijela Republika Hrvatska u navedenom razdoblju bila u faktičnom ratu, ratnom zonom se ne može smatrati samo tzv. krizno područje. Slijedom toga ratne operacije osim područja faktičnog ratovanja obuhvaćaju i nasilje i terorizam uključujući i podmetanje eksplozivnih naprava. Sud, međutim, nije bio toga mišljenja jer da zbivanja u Rijeci u vrijeme spornog razdoblja nemaju element ratnih operacija ili pobuna. Podredno zanimljivo je i istaći i dio žalbe tuženika u kojem naznačuje da za štetu nastalu zbog akta nasilja ili terora odgovara tijelo lokalne samouprave i to temeljem odredbi iz čl. 180 i 173. ZOO. Tuženik je ovime htio upozoriti na promašenu pasivnu legitimaciju u ovom predmetu. II-st. sud o ovom ističe - odgovornost tužene u konkretnom slučaju je ugovorna. Ova odgovornost ne isključuje postojanje izvanugovorne odgovornosti neke druge pravne osobe, a stvar je tužitelja i njegove dispozicije odnosno izbora koga će tužiti kada postoji višestruka odgovornost više pravnih osoba.

Protiv presude Okružnog suda u Rijeci tuženik (osiguravajuće društvo) je uložilo i reviziju istovre-

meno stavljajući prijedlog za podizanje zahtjeva za zaštitu zakonitosti.

Primjer br. 7. Tužitelju je eksplozivnom napravom, a izvan ratnih djelovanja, uništen osobni automobil dana 26.03.1992.g. Automobil je bio kasko osiguran. Zahtjev za isplatom štete je bio odbijen (presuda Općinskog suda u Dubrovniku od 25.11.1992.). Povodom žalbe tužitelja II-st. sud (Okružni sud u Dubrovniku) je svojim rješenjem od 10.02.1993.g. ukinuo presudu I-st. suda i predmet vratio na ponovno raspravljanje. Iz dijela II-st. odluke upozorava se na stajalište II-st. suda prema kojem pod ratnim operacijama ili pobunama iz čl. 931. ZOO treba smatrati i sve one aktivnosti što su nesumnjivo i neposredno, za trajanja stanja rata ili pobune, izazvane ratom ili pobunama, među koje aktivnosti svakako spadaju akti diverzija i sabotaža, ali i akti zastrašivanja (terora) počinjeni u ratne odnosno pobunjeničke ciljeve ili s tim ciljevima u vezi s političkim nakanama. Pod izrazom "operacija", nastavno iznosi II-st. sud, zakonodavac očigledno nije podrazumijevao samo djelatnost velikih vojnih postrojbi odnosno armija i čitavih frontova odnosno bojišnica kako bi se to uskom jezičnom interpretacijom moglo shvatiti, nego je sigurno podrazumijevao i sve one ratom i pobunama nužno izazvane destruktivne djelatnosti. Po Sudu treba imati na umu da i teroristički akti kada dostignu određeni stupanj brojnosti, učestalosti i istovjetnosti u cilju, mogu postati ili se tretirati ratnim operacijama.

7.1. BILJEŠKA UZ PRIMJERE IZ PRAKSE

Niti u jednom od citiranih slučajeva nije se radilo o ratnoj šteti koja je nastala kao neposredna posljedica vođenja rata odnosno odvijanja ratnih operacija. Riječ je o štetama koje su nastale kao posljedica ubacivanja eksplozivnih naprava, redovito, u poslovne objekte pri čemu je osoba, koja je ubacila eksplozivnu napravu ostala nepoznatom.

Samo u jednom primjeru se radilo o nailaženju na unaprijed postavljenu minsku napravu na cesti, a koja je nesumnjivo postavljena u sklopu vojnih akcija.

U svakom primjeru oštećenik je imao sklopljen ugovor o osiguranju imovine s tuženikom (osiguravajućim društvom).

Redoviti način protivljenja istaknutom tužbenom zahtjevu je bio da predmetni događaj nije bio pokriven osiguranjem odnosno da se radi o realizaciji ratnog rizika u smislu odredbe iz članka 931 Zakona o obveznim odnosima, a prema kojem je odnosni rizik iz osiguranja isključen. Pri tomu osiguratelj se je pokušao

pozvati i na opće uvjete osiguranja, koji su vrijedili u trenutku nastanka štetnog događaja.

Čak i u onom slučaju u kojem je donešen pravomoćan pravorijek (primjer br. 1 i 6) konačnost istog je dovedena u pitanja iznošenjem revizije.

Sudska praksa je očigledno nejedinstvena u tumačenju pojma ratne operacije. Jasno je, a to potvrđuju i opći uvjeti osiguranja da su štete uzrokovane ratnim operacijama isključene iz osiguranja, osim ako je drukčije ugovoreno.

Jedinstvenost sudske prakse se očituje glede upućivanja koji opći uvjeti osiguranja se primjenjuju u slučaju ako je nakon sklapanja osiguranja došlo do njihove izmjene, kao i u pogledu tereta dokaza da je šteta uzrokovana ratnim operacijama.

Izraz "ratna operacija" iz odredbe u čl. 931 st.1. ZOO, pa i iz čl. 952 st.1 ZOO, više nije samo vojni izraz, već i pravni, jer predstavlja isključeni rizik. Za primjetiti je kako je zakonodavac nedoljedan, jer glede "ratnih operacija" jedanput govori o ograničenju osiguranih rizika, a drugi put o isključenim rizicima. U dijelu ovog rada pod t. 4.1. kao problemsko pitanje istakli smo pitanje širine opsega pojma "ratna operacija" i sugerirali kako je dvojbe u tumačenju moguće ukloniti u općim uvjetima osiguranja. Kad i ako toga nema opravdano je primijeniti također već cit. sintagmu "in dubio contra assecuratore". "By the way", ali nismo slučajno istakli i gledište G. Ripert-a glede kvalificiranja događaja ratnim rizikom u pomorskom osiguranju (v. t.4. ovog rada in finem), kojeg smatramo duboko razložnim i prihvatljivim, pa i za zauzimanje stajališta u istaknutim primjerima iz domaće sudske prakse iako se ne radi o primjerima iz pomorskog osiguranja. O poimanju "ratnih operacija" je također već bilo riječi u dijelu pod. t.3. al. 5. Potvrđuje se već izneseno gledište kako treba očekivati decidirana, u smislu ustaljenih, stajališta domaće sudske prakse, ali i pojašnjenje općih uvjeta osiguranja ili njihovu izmjenju i dopune.

8. ZAKLJUČAK

Vjerujemo u aktualnost obradjene teme raspravljanja. Opravdano je s njom se baviti, posebno u vremenu sadašnjem. Najavljene zakonske promjene (posebno glede donošenja Pomorskog zakonika) ne unose promjene u odnosu na postojeće stanje. Od sudske prakse očekuju se i daljnji pravorijeci glede tumačenja i primjene nekih pravila, odnosno općih uvjeta osiguranja temeljem kojih osiguratelji odbijaju dati naknadu

štete pozivom na ratni i politički rizik kao isključene rizike. Posebno je pitanje tumačenja pojma ratni rizik odnosno ratna operacija onako kako se predviđa u suvremenim uvjetima osiguranja. Prikupljena i predložena sudska praksa upućuje na neujednačena stajališta glede primjene odredbe iz čl. 931 Zakona o obveznim odnosima. Jedno je nesporno, na sklopljeni ugovor (o osiguranju) primjenjuju se oni opći uvjeti koji su vrijedili u vrijeme sklapanja ugovora. Zanimljivo je prilično ekstenzivno tumačenje izraza "ratne operacije" prema kojem se ratnim operacijama podrazumijevaju sve aktivnosti, koje su posredno ili ne-

posredno povezane s trajanjem rata ili izazvane ratom, a ne samo "operacije" velikih vojnih postrojbi i sukob istih na frontovima, bojišnicama. U sadašnjem trenutku, ponovljeno se konstatira domaća sudska praksa još se nije čvrsto odredila prema postavljenim dilemama, ovo ako se ima u vidu da još nije poznata niti jedna konačna sudska odluka, koja bi bila donijeta u posljednjoj mogućoj sudskoj instanci. Time se naravno ne ustvrđuje kako bi i takvom odlukom bila kreirana pravna norma obvezatne primjene, no zasigurno bili ona doprinijela "pozicioniranju" prakse u budućim slučajevima.

LITERATURA

1. *Andrassy, Juraj*, Međunarodno pravo, V izd., Zagreb, 1971.
2. *Blagojević-Krulj*: Komentar ZOO, Beograd, 1980.
3. *Goldštajn, Aleksandar*, Trgovačko ugovorno pravo - međunarodno i komparativno, Zagreb, 1991.
4. *Ivan Pavao II, Papa*: Centesimus Annus, enciklika, Zagreb, 1991.
5. *Jakaša, Branko*: Pravo osiguranja, Zagreb, 1972.
6. *Jakaša, Branko*: Udžbenik plovidbenog prava, Zagreb, 1983.
7. *Jelinić, Srećko*, O maknadi štete prouzročene ratnim operacijama, *Zakornost*, br. 10, Zagreb, 1992.
8. *Kružičević, Marin*: Osiguranje ratnih i političkih rizika u pomorskom kasku, Split, 1984.
9. *Pavić, Drago*: Institutske klauzule pomorskog osiguranja, Zagreb, 1991.
10. *Pavić, Drago*: Pomorsko osiguranje, Zagreb, 1986.

Srećko Jelinić, Ph.D.

WAR DAMAGE INDEMNIFICATION AND WAR RISK INSURANCE

Summary

We believe in the topical quality of the subject discussion treatment. It is justifiable to treat it, especially in the current events. The announced legal changes (particularly regarding Maritime Legal Code) do not bring in changes in relation to the existing conditions. The court practice is expected to bring further sentences regarding the interpretation and application of some rules and general insurance conditions through which the insurer refuses to compensate the damage citing the war and political risk as excluded risks. The special issue is the interpretation of the war risk notion and the war operation one respectively as it is provided in the contemporary conditions insurance. The gathered and presented court practice points out to the unequalized standpoints regarding the application of provision from Art. 931 of the Law on Obligation Relations. One thing is indisputable: the concluded contract conditions which were valid during the contract conclusion. Rather extensive interpretation of the expression "war operation" is interesting since it means all the activities which are directly or indirectly connected with how long the war lasted or were caused by the war and not only the "operations" of great military forces or their fight at the fronts and on the battlefields. In this moment, the local court practice is stated again not to be firmly determined according to the set dilemmas, this it is taken in consideration that no final court decision which would be brought in the court of last resort is known. This, naturally, does not establish the fact that this decision would create the legal norm of binding application, but surely is concern of its contribution to the "positioning" of practice in future cases.